

Opettajien kokemuksia varhaisesta puuttumisesta ammatillisessa koulutuksessa

Iiris Happo

Yliopettaja, KT

Oulun seudun ammattikorkeakoulu,

Ammatillinen opettajakorkeakoulu

iiris.happo@oamk.fi

Artikkeli on läpikäynyt referee -menettelyn

Tiivistelmä

Artikkelissa käsitellään ammatillisten opettajien kokemuksia varhaisesta puuttumisesta. Varhainen puuttuminen ammatillisessa koulutuksessa tarkoittaa tuen antamista opiskelijalle mahdollisimman varhain ja mahdollisimman avoimesti. Se on prosessi, joka alkaa pienistä havainnoista ja johtaa opiskelijaa tukeviin toimenpiteisiin. Oulun ammatillisessa opettajakorkeakoulussa

opettajaksi pätevöityvät ammatillisena opettajana toimivat henkilöt ($n=20$) toivat varhaista puuttumista omassa työssään. Opettajien yleisin huolenaihe olivat opiskelijoiden poissaolot. Lisäksi heitä huolestuttivat opiskelijoiden elämänhallinta, jaksaminen tai masentuneisuus. Opiskelijan tuen tarpeen arvioinnissa hyödynnettiin Tom Arnkilin ja Esa Erikssonin kehittämää huolen vyöhykkeistöä, joka auttoi jäsentämään omaa huolta ja arvioimaan, milloin on

aika aloittaa keskustelu opiskelijan kanssa. Varhaisen puuttumisen ensimmäinen askel toteutettiin soveltaen huolen puheeksiottamisen menetelmää (Eriksson & Arnkil, 2007; THL, 2009b). Tutkimusaineistona on käytetty opettajien kirjoittamia kuvauksia kokemuksistaan. Huolen vyöhykkeistöä pidettiin hyvänä varhaisen puuttumisen tarpeen arviointivälineenä. Opettajan oman huolen määrä oli määrittävä tekijä. Kokemukset huolen puheeksiottamisen ennakointimenetelmän käytöstä olivat myönteisiä. Puheeksiottaminen koettiin haasteelliseksi, mutta ennakointi auttoi valmistautumaan yllättäviin tilanteisiin. Huolen esille ottaneet opettajat kokivat, että sekä opettaja että opiskelija olivat hyötynet tapaamisesta. Kohtaamistilanne oli varhaisen puuttumisen ensimmäinen askel, jonka jälkeen opiskelijan tukeminen jatkui tapaamisessa sovitulla tavalla. Varhainen puuttuminen tulisi kuulua jokaiselle koulun toimijalle.

Avainsanat: *varhainen puuttuminen, ammatillinen koulutus, syrjäytymisen ehkäisy*

.....

Abstract

Teachers' experiences of early intervention in vocational education

This article explores vocational teachers' experiences of early intervention in vocational education. Early intervention in vocational education means providing support to the student as early as possible and as openly as possible. It is a process, which starts from small observations and leads to

actions, which support the student. For this research, teacher students ($n=20$) of the Oulu UAS (Oulu University of Applied Sciences) School of Vocational Teacher Education implemented early intervention in their own work as a vocational teacher. The teachers' most general worry was the students' absences. Furthermore, the teachers were worried about the students' life management, coping or depression. The student's need for support was estimated with the zones of subjective worry (Eriksson & Arnkil, 2007; THL, 2009b). The teachers' first step of early intervention was to bring up their subjective worry concerning a student. The descriptions of experiences written by the teachers have been used as the research material. The zones of subjective worry was considered as a good evaluation tool in defining the need for early intervention. The level of the teacher's own worry was a determining factor. Teachers' experiences of bringing up their subjective worry with the student were positive yet also challenging. However, anticipation prior to the discussion helped teachers to prepare for any unexpected situations. The teachers estimated that both the teacher and the student had benefited from the discussion. The discussion situation was the first step in early intervention. After this the student's support continued as it was agreed upon in the meeting. Early intervention should belong to the toolkit of every actor in a school.

Keywords: *early intervention, vocational education, prevention of exclusion*

Johdanto

Opiskelijoita ohjataan ja kannustetaan opinnoissaan ammatillisessa koulutuksessa. Heidän oppimistaan halutaan tukea ja vaikeuksiin puuttua mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Tästä asiasta vallitsee yksimielisyys. Ratkaistavaksi kuitenkin vielä jää, milloin on syytä puuttua, miten puututaan ja kuka puuttuu. Tässä artikkelissa tarkastellaan näitä kysymyksiä ja kuvataan opettajien kokemuksia varhaisesta puuttumisesta ammatillisessa koulutuksessa.

Varhainen puuttuminen tarkoittaa tuen antamista sitä tarvitsevalle ja toimimista mahdollisimman varhain, mahdollisimman avoimesti ja mahdollisimman hyvässä yhteistyössä ongelmatilanteiden ehkäisemiseksi (THL, 2009c). Varhaista puuttumista ovat erilaiset keinot, joilla tartutaan esimerkiksi opiskelijan oppimisen pulmiin tai hyvinvointia uhkaaviin tekijöihin. Se on prosessi, joka alkaa pienistä havainnoista ja johtaa yleensä joihinkin toimenpiteisiin asian tiimoilta (Huhtanen, 2007, p. 28). Ammatillisessa koulutuksessa ja oppimisen tukemisessa varhainen puuttuminen on vaikeisiin tilanteisiin puuttumista ja opiskelijan tukemista heti, kun huoli opiskelijasta on herännyt. Mahdollisimman varhain toimiminen on olennaista. Mitä varhaisemmin opiskelijan elämään tai opiskeluun liittyviin vaikeisiin asioihin puututaan, sitä enemmän on mahdollisuuksia ja vaihtoehtoja toimia hänen tukemisekseen. Tukea ja kontrollia tulee tarjota silloin, kun kovin monet ovet eivät ole vielä sulkeutuneet opiskelijan kohdalla (THL, 2009c).

Varhaisen puuttumisen käsite ymmärretään usealla eri tavalla niin Suomessa kuin ulkomaillakin. Jotkut painottavat varhaista oppimisvaikeuksien tai oireiden tunnistamista ja tarvittavia tukitoimia, toiset poikkeavuuden kontrollia tai yhteistyössä tapahtuvaa ehkäisevää toimintaa (THL, 2009d). Varhaiseen puuttumiseen kuuluvat sekä ennaltaehkäisevä toiminta eli preventio että korjaava toiminta eli interventio (Huhtanen, 2007, p. 30). Kansainvälisessä keskustelussa käytetään termiä Early Intervention, joka suomen kielessä on vakiintunut käsitteeksi varhainen puuttuminen. Se sisältää tuen tarpeen havaitsemisen, arvioinnin ja tuen järjestämisen (Heinämäki, 2007, p. 17).

Varhainen puuttuminen korvataan usein käsitteellä varhainen tuki (esim. Heinämäki, 2007; Kaukoluoto, 2010). Puuttumiseen liitetään mielikuva ulkopäin ohjaamisesta ja toiminnan rajoittamisesta. Käsitteeseen varhainen tuki ei haluta liittää kontrollielementtejä, joita puuttumiseen voi liittyä. Toisinaan kontrollia kuitenkin tarvitaan, mutta sen tulee olla avointa ja voimavaroja tukevaa. Jos varhaiseen puuttumiseen liittyvä kontrolli perustuu vain pakottamiseen, se on alistavaa, mutta jos se lisää toisen omaa hallintaa, sillä on voimaannuttava merkitys. Nimikkeet eivät kuitenkaan ole ratkaisevia, vaan toiminnan sisältö. Ammatillisessa koulutuksessa eettisesti kestävä varhainen puuttuminen tarkoittaa osapuolten toiminnan mahdollisuuksien avartamista ja opiskelijan elämänhallinnan lisäämistä (Arnkil, 2003; THL, 2009d).

Varhaisen puuttumisen käytänteitä kehitetään ja toteutetaan eri toimijoiden kesken (esim. Bouhlal, Heinonen, & Sulaoja, 2006; Happo, 2009; Laiho,

2010; Jääskeläinen, 2006; Jämsinen-Haarala, 2010; Mattila, 2009). Yksi kehittävästä tahoista on sosiaali- ja terveysministeriön asettama varhaisen puuttumisen verkosto (VARPU-verkosto). Verkoston tavoitteena on keskustelun herättäminen varhaisen puuttumisen eettisistä periaatteista ja varhaiseen puuttumiseen liittyvän yhteistyön kehittäminen yli sektori- ja ammattikuntarajojen (THL, 2009d). Verkosto jatkaa sosiaali- ja terveysministeriön koordinoiman Varpu-hankkeen (2001–2004) työtä, jonka käytännön toteutuksesta vastasi Lastensuojelun keskusliitto yhdessä Stakesin kanssa. Varpu-hankkeessa kehitettiin mm. menetelmiä varhaiseen puuttumiseen (Satka, 2009; THL, 2009d).

Tässä artikkelissa käytetään VARPU-verkoston vakiintunutta käsitettä varhainen puuttuminen. Vuosina 2009–2011 Oulun ammatillisessa opettajakorkeakoulussa opettajaksi pätevöityvät opiskelijat (n=20) toteuttivat varhaista puuttumista käyttäen tukena huolen vyöhykkeistöä ja huolen puheeksiottamisen menetelmää (Eriksson & Arnkil, 2007; THL, 2009a; THL, 2009b). Varhaista puuttumista toteuttaneet opettajaopiskelijat toimivat tutkimushetkellä ammatillisen opettajan tehtävissä. Tämän artikkelin tarkoituksena on kuvata opettajien kokemuksia varhaisesta puuttumisesta ja huolen puheeksiottamisesta varhaisen puuttumisen ensimmäisenä askeleena.

Opiskelijoiden hyvinvointi ammatillisessa koulutuksessa

Lukuvuoden 2009–2010 aikana ammatillisessa koulutuksessa keskeyttäminen lisääntyi usean vuoden vähenemisen jälkeen. Nuorille suunnatussa ammatillisen toisen asteen

koulutuksessa keskeyttämisprosentti oli 9,1 % ja ammattikorkeakoulutuksessa 8,6 % (Suomen virallinen tilasto (SVT), 2012). Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen toteuttama kouluterveyskysely on vuodesta 2008 lähtien kerännyt tietoa ammatillisen toisen asteen 1. ja 2. vuoden opiskelijoilta mm. elinoloista, kouluoloista, terveydestä, terveystottumuksista sekä oppilas- ja opiskelijahuollosta. Vuonna 2010 kouluterveyskysely toteutettiin Etelä-Suomen, Itä-Suomen ja Lapin oppilaitoksissa. Kyseisenä vuonna kyselyyn osallistuneista ammatillisten oppilaitosten opiskelijoista (n=20751) 31 %:lla oli vaikeuksia opiskelussa. Kaksikymmentä prosenttia oli ollut luvottomasti pois ainakin kaksi päivää viimeisen kuukauden aikana ja 4 % kuvasi olensa koulukiusattuna vähintään kerran viikossa. Opiskelijoiden koettu terveys oli myös huolestuttavaa. Väsymystä lähes päivittäin koki 15 % vastanneista, 38 %:lla oli niska- ja hartiakipuja ja 32 %:lla päänsärkyä viikoittain. Kouluuupumusta kuvasi kokevansa 7 % ja vaikeaa tai keskivaikeaa masennusta 12 % opiskelijoista (Lommi et al., 2011).

Opiskelijoiden omat arviot omasta hyvinvoinnistaan ovat huolestuttavia. Samansuuntaisia havaintoja ovat tehneet myös opettajat. Vuonna 2009 Oulun ammatillisen opettajakorkeakoulun opettajiksi pätevöityvät opiskelijat selvittivät nuorten tuen tarvetta ja varhaista puuttumista haastatteleamalla ammatillisen koulutuksen opettajia (n=16). Selvityksen mukaan ammatillisen koulutuksen opiskelijoilla ilmeni huolestuttavan paljon oppimista ja koulutyöskentelyä häiritseviä tekijöitä. Opettajien mukaan opiskelijoilla ilmeni lyhytjännitteisyyttä ja keskittymiskyvyn ja opiskelumotivaation puutetta. Monen nuoren normaali päivärytmi ja arjen hallin-

ta oli opettajien kuvaamana myös häiriintynyt. Opettajat kohtasivat yhä enemmän opiskelijoita, joilla oli masentuneisuutta tai aggressiivista käyttäytymistä itseä tai muita kohtaan (Hiivala et al., 2009).

Ammatillisissa oppilaitoksissa on kehitetty monenlaisia tukimuotoja opiskelijoiden tueksi. Tukena toimii opettajien ja erityisopettajien lisäksi esimerkiksi opinto-ohjaajia, kuraattoreja, terveydenhoitajia ja psykologeja. Oppilaitoksissa tehdään yksilöllisiä opiskelusuunnitelmia. Niissä toteutetaan esimerkiksi pienryhmäopetusta, samanaikaisopetusta, strukturoitua oppimista, rästäpajoja ja lisäopetusta (esim. LAO, 2007).

Tukitoimista huolimatta ammatillisten oppilaitosten opiskelijat kokivat vuonna 2010 tehdyn kouluterveyskyselyn mukaan opiskelijahuollon palvelut riittämättömiksi. Kuusitoista prosenttia opiskelijoista (n=20751) vastasi, että oppilaitoksen työilmapiirissä oli ongelmia, eikä kokenut tulevansa kuulluksi oppilaitoksessa. Opiskelijoilla oli myös vaikeuksia päästä kouluterveydenhoitajan vastaanotolle (17 %), lääkärin vastaanotolle (37 %), koulukuraattorin vastaanotolle (20 %) sekä koulupsykologin vastaanotolle (38 %). Kymmenen prosenttia opiskelijoista ei kokenut saavansa riittävästi tukea opiskeluunsa ja 16 % olisi tarvinnut enemmän apua itseä huolestuttaviin asioihin (Lommi et al., 2011).

Varhainen puuttuminen ja tuen antaminen

Ammatillisessa oppilaitoksessa tukea pyritään tarjoamaan opiskelijoille monin eri tavoin. Aina apu ei kuitenkaan kohtaa tuen tarvitsi-

jaa. Esimerkiksi vuosina 2010 ja 2011 ammatillisissa oppilaitoksissa opiskel-leista nuorista (n=41486) 74 % koki, että kiusaamiseen ei oppilaitoksessa aikuisen toimesta puututa (THL, 2011). Tuen piiriin pääseminen vaatii opiskelijalta tietoa palveluista, mutta ennen kaikkea se vaatii häneltä oma-aloitteisuutta ja rohkeutta pyytää apua. Pyyttämisen kyn-nys on kuitenkin monelle opiskelijalle liian korkea. Omien ongelmien ottami-nen puheeksi on vaikeaa ja paine yksin selviytymiseen ja sinnittelyyn on kova (esim. Kuronen, 2011, pp. 65–69, 83). Tämän vuoksi vastuu aloitteen tekemi-sestä tulee olla oppilaitoksen toimijoil-la. Jotta opiskelijat pääsisivät tuen pii-riin, niin aloite tulisi tehdä mahdolli-simman varhain. Varhainen puuttumi-nen tässä merkityksessä on opettajien ja koko henkilökunnan varhaista vastuun-ottoa omasta toiminnasta opiskelijoiden tukemiseksi (THL, 2009d).

Oikean tavan löytäminen nuoren tu-kemiseen voi olla haasteellista ja vaatii opettajalta sitoutumista. Linnakangas ja Suikkanen (2004) ovat selvittäneet syr-jäytymisvaarassa olevien nuorten kun-toutuskokeilusta vuosina 2001–2003 saatuja kokemuksia ja eri toimijatahojen käsityksiä nuorten kanssa toimimisesta. Selvityksen mukaan koulutoimen hen-kilöstö kuvasi nuorten tukemisessa mer-kittäviksi asioiksi nuoresta välittämisen, aikuisena olemisen ja jaksamisen yhä uudelleen ja uudelleen nuoren kanssa. Luottamuksen syntyminen oli edellytys sille, että nuori saadaan pysähtymään ja huomaamaan, missä mennään, ja oival-tamaan, että asioille voi vielä tehdä jota-kin. Haasteellista saattoi olla saada nuori ottamaan apua vastaan ja yhteis-työ vanhempien kanssa (Linnakangas & Suikkanen, 2004, pp. 61–62).

Pirkko Nurmi (2009) on väitöskirjassaan taustoittanut opintojen hidastumista mahdollisena nuoren syrjäytymisen alkuna sekä selvittänyt opettajan roolia kouluhyvinvoinnin edistämässä ja opintojen läpäisyyssä. Tärkeimmiksi tekijöiksi kouluhyvinvoinnin edistämässä osoittautuivat varhainen puuttuminen, dialogisuus ja toimijoiden joustavuus. Nurmen tutkimuksessa opettajan kannustavan dialogisen toiminnan edut tulivat selkeästi esille lisääntyvänä toivona, luottamuksena ja välittämisenä. Sekä opiskelijoiden osallisuus että oppiminen lisääntyi dialogisuuden myötä (Nurmi, 2009).

Milloin on tarpeen puuttua?

Oma huoli on hyvä mittari, jota kuuntelemalla voi tunnistaa opiskelijoiden tuen tarpeet. Huoli ilmaisee, että asioiden ennakoidaan menevän opiskelijan kannalta huonompaan suuntaan, ellei saada aikaan muutosta. (Eriksson & Arnkil, 2007.) Omaa huolta määritellään työntekijä joutuu pohtimaan, milloin on tarpeen puuttua huolestuttavaan ti-

lanteeseen ja ottaa huoli puheeksi opiskelijan kanssa. Huolen tunnetta opiskelijasta ei kuitenkaan voi syntyä, ellei tunne opiskelijaa, ole hänestä kiinnostunut ja kohtaa häntä riittävän usein. Nuoren tukeminen edellyttää kontaktitietoa, jota voi olla vain nuoren kanssa tekemisissä olevilla ihmisillä.

Huolestuminen on normaali ilmiö elämässä, mutta usein on vaikea arvioida, milloin huoli muuttuu kohtuuttomaksi. Kun on huolta opiskelijasta, niin siihen liittyy myös pohdintaa siitä, miten osaa työntekijänä toimia oikein ja miten voimavarat ja osaaminen riittävät. Huolen tarkasteluun voi käyttää apuvälineenä huolen vyöhykkeistöä (kuvio 1), joka auttaa jäsentämään omaa huolta ja toimimaan sen mukaan. Se auttaa myös arvioimaan tuen tarvetta. Huoli on aina subjektiivinen kokemus, joka liittyy ennakointiin omista toimintamahdollisuuksista tilanteessa. Kahdella työntekijällä saattaa olla hyvinkin eriasteinen huoli kohdatessaan saman opiskelija. (Arnkil, Eriksson, & Saikku, 1998; Eriksson & Arnkil, 2007, pp. 25–27; THL, 2009b).

EI HUOLTA	PIENI HUOLI	TUNTUVA HUOLI	SUURI HUOLI
1	2	3	4
Ei huolta lainkaan.	Pieni huoli tai ihmettely käynyt mielessä. Luottamus omiin mahdollisuuksiin hyvä. Ajatuksia lisävoimavarojen tarpeesta.	Huoli kasvaa ja on tuntuva. Luottamus omiin mahdollisuuksiin heikkenee. Omat voimavarat ehtymässä. Selvästi koettu lisävoimavarojen ja kontrollin ^a lisäämisen tarve.	Huolta on paljon ja jatkuvasti, huoli on erittäin suuri. Omat keinot loppumassa tai lopussa. Lisävoimavaroja, kontrollia ja muutos tilanteeseen saatava heti.

^a kontrollilla tarkoitetaan tilanteen hallinnan lisäämistä rajoittamalla jotakin epätoivottavaa asiaa, esimerkiksi päihteiden käyttöä.

Kuvio 1. Tom Arnkilin ja Esa Erikssonin malli huolen vyöhykkeistä (THL, 2009b).

Huolen vyöhykkeistö on luotu työväliseksi lasten, nuorten ja perheiden kanssa työskenteleville, mutta se soveltuu hyvin käytettäväksi missä hyvänsä huolta herättävässä tilanteessa. Vyöhykkeistö selkeyttää ja auttaa jäsentämään yhteistyötä opiskelijoiden kanssa. Arnkilin ja Erikssonin (Kuvio 1) mallissa huolen vyöhykkeitä on neljä: *ei huolta*, *pieni huoli*, *tuntuva huoli* ja *suuri huoli*. Huolen vyöhykkeistö nähdään jatkumona, jonka ääripäiden välillä huolen määrä vaihtelee. Toisessa päässä tilanne on huoleton ja toisessa ääripäässä suuren huolen tilanne. Vyöhykkeiden rajat ovat joustavat, ja eri työntekijöillä huoli saattaa näkyä hyvin eriasteisena. Huolen vyöhykkeistö auttaa jäsentämään huolta ja arvioimaan, milloin on aika aloittaa keskustelu opiskelijan kanssa. Koska huoli on subjektiivinen kokemus, sen määrä vaihtelee kokijan toimintamahdollisuuksien mukaan. Huoli muuttuu, kasvaa ja häviää, kun omat toimintamahdollisuudet lisääntyvät tai heikenevät. Huolen vyöhykkeistöllä mitataan työntekijän omaa huolta tietystä toimintatilanteesta, sille ei voi eikä saa sijoittaa opiskelijoita (Eriksson & Arnkil, 2007; THL, 2009b).

Huolen vyöhykkeistö on metafora ja sen rajat ovat joustavia. *Ei huolta vyöhykkeellä* opettaja tai muu koulun toimija kokee, että opiskelijan asiat ovat hyvin. Hän toimii ja opiskelee normaalisti. Työntekijä kokee opiskelijan asioiden ja oman toimintansa sujuvan ja tuottavan toivottuja tuloksia oppilaitoksen kontekstissa. *Pienen huolen vyöhykkeellä* oppilaitoksen työntekijällä käy pieni huoli tai ihmettely opiskelijaan liittyen toistuvasti mielessä. Hänellä on kuitenkin vahva luottamus omiin auttamismahdollisuuksiinsa. Näissä tilanteissa huolen puheeksiottaminen koetaan suhteel-

lisen helpoksi, koska tukea pystytään tarjoamaan ja asiat etenevät myönteiseen suuntaan. Pienen huolen vyöhykkeellä on hyvät mahdollisuudet varhaiseen puuttumiseen ja tukeen. *Tuntuvan huolen vyöhykkeellä* (huolen harmaa vyöhyke) työntekijän huoli on tuntuva ja kasvaa edelleen. Oppilaitoksen toimija on käyttänyt omat auttamiskeinonsa tai ne ovat vähissä, ja usko omiin auttamismahdollisuuksiin vähenee koko ajan. Tällä alueella esiintyvää huolta on voinut ilmetä jo pitkään. Koulun toimijoille tilanteet ovat kuormittavia, eri tahojen työnjako voi olla epäselvää tai muiden tahojen mukanaolosta ei ole tietoa. Työntekijä kokee kasvavaa huolta opiskelijasta ja kaipaa lisävoimavaroja ja kontrollia. Samaan aikaan hän voi olla myös epävarma riittävästä näytöstä ja pelätä liioittelevansa. *Suuren huolen vyöhykkeellä* työntekijä arvioi opiskelijan olevan vaarassa. Huoli on jatkuvaa ja omat keinot ovat lopussa. Suuren huolen vyöhykkeelle sijoittuvat huolet eivät anna työntekijälle enää mahdollisuutta viivyttelyyn. On ennakoitavissa, että opiskelijalle käy huonosti, ellei tilanteeseen saada muutosta heti (Arnkil, Eriksson, & Saikku, 1998; Eriksson & Arnkil, 2007; THL, 2009b).

Puuttumisen ensimmäinen askel - huolen puheeksiottaminen

Varhaista puuttumista ja tuen toteutumista on oppilaitoksissa pyritty varmistamaan erilaisilla toimintaohjeilla. Prosessikuvauksissa kuvataan esimerkiksi, milloin päihteiden käyttöön tai poissaoloihin on puututtava. Vastuu aloitteesta ja tuen piiriin pääsemisestä on henkilökunnalla. Ensimmäisen askeleen ottaminen, konkreettinen puuttuminen, voi kuitenkin olla koulun toimijoille haasteellinen tilanne.

Varpu-hankkeessa kehitetty huolen puheeksiottamisen menetelmä auttaa ja rohkaisee varhaiseen puuttumiseen. Huolen vyöhykkeet (Kuvio 1) ohjaavat työntekijöitä arvioimaan omaa huoltaan ja ottamaan asian puheeksi mahdollisimman varhaisessa vaiheessa (Eriksson & Arnkil, 2007). Huolen konkretisointi auttaa työntekijää selkiyttämään huolenaiheitaan ja samalla pohtimaan tukitekojaan. Esimerkiksi oppilaitoksessa opettaja ei anna oman huolensa kasvaa, vaan sen huojentamiseksi ottaa huolen puheeksi opiskelijan kanssa. Puheeksiottaminen perustuu dialogiseen lähestymistapaan: oman huolen kuvaamiseen ja opiskelijan kuulemiseen (Eriksson & Arnkil, 2007, p. 23; Heinämäki, 2007, p. 17; THL, 2009d). Dialogit nähdään vuoropuheluna, joissa huomioidaan toisen ihmisen näkemykset ja pyrkimykset. Se merkitsee sanojen, merkitysten ja käsitysten avoimeksi tekemistä yhteisessä keskustelussa. Dialogissa keskustelijat ovat tasavertaisia, ja he tulevat vähitellen tietoisiksi paitsi toisen ajattelusta myös omastaan. Keskustelu on yhdessä etsimistä ja ajattelua, toisen kuuntelemista ja aitoa kiinnostusta toisen esittämiä näkemyksiä kohtaan. Huolen puheeksiottamisessa tavoitteena on yhteinen päämäärä, heränneen huolen huojentuminen (Eriksson & Arnkil, 2007; Heinämäki, 2007, p. 21; Polo, 2010; Seikkula & Arnkil, 2005). Varhaisen puuttumisen välineenä huolen puheeksiottaminen suuntaa työntekijöitä toimimaan ihmisten erilaisuutta kunnioittaen. Toista ihmistä pyritään ymmärtämään vuorovaikutteisessa suhteessa hänen kulloiseenkin toimintaympäristöönsä (Satka, 2009).

Oman huolen puheeksiottaminen opiskelijan kanssa on varhaista puuttumista ja samalla varhaisen tuen ensimmäinen muoto.

Dialogissa keskustelijat ovat tasavertaisia.

mäinen muoto. Puheeksioton myötä opiskelijalle tarjoutuu mahdollisuus saada apua ja ohjausta mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Työntekijän arvioitavaksi jää, milloin puheeksiottaminen on tarpeen. Se ei saisi tapahtua liian varhain, mutta ei myöskään liian myöhään (Huhtanen, 2007, pp. 24–25). Huolen puheeksiottaminen on työntekijän työväline, jonka lähtökohtana on oma subjektiivinen huoli opiskelijasta. Menetelmä auttaa ja rohkaisee puhumaan. Kun opiskelijan kanssa tavataan ja keskustellaan, keskeistä on, että työntekijä ottaa puheeksi oman huolensa sen sijaan, että puhuisi opiskelijan ongelmista. Näin opiskelijaa ei määritellä ongelmaiseksi, ja keskustelu voidaan säilyttää vuoropuheluna, jonka tavoitteena on saavuttaa uusi ymmärrys (Eriksson & Arnkil, 2007).

Huolen puheeksiottamisen tueksi on kehitetty ennakoitilomake, joka on tarkoitettu käytettäväksi silloin, kun opettajalla tai oppilaitoksen muulla henkilökunnalla on huoli opiskelijasta, eikä

hän tiedä, miten etenisi asian kanssa. Ennakointilomake auttaa suunnittelemaan huolen ilmaiseista ja jäsentämään varhaisen tuen ensimmäistä askelta. Se soveltuu tilanteisiin, jossa työntekijä kokee epävarmuutta siitä, millä tavalla ottaa opiskelijaa koskeva huoli puheeksi. Puheeksiottamisen ennakointilomake sisältää kysymyksiä, joiden avulla tilanteeseen valmistaudutaan. Ennakointilomakkeessa on kolme kysymysarjaa, joita on tarkoitus käydä läpi huolen herätessä, välittömästi ennen puheeksiottoa ja puheeksioton jälkeen (Eriksson & Arnkil, 2007, pp. 45–47; THL, 2009a).

Ennen puheeksiottoa on tärkeää selvittää itselleen, mistä asioista opiskelijan tilanteessa on huolissaan. Huolen selkiintyminen helpottaa keskustelun käymistä. On hyvä pohtia, mitä tapahtuisi, jos huolta ei oteta puheeksi. Ennen opiskelijan tapaamista on myös pohdittava, miten häntä voi tukea, ja onko asioita, joissa opiskelija voi kokea lähestymisen uhkaavaksi. Etukäteen mietitään myös, millaisia voimavaroja opiskelijalla hänen tilanteessaan on ja myös sitä, miten ja missä asiat otetaan puheeksi. Puheeksioton jälkeen arvioidaan, kuinka se tuli toteutettua ja millainen tunnelma oli. Lisäksi arvioidaan, tapahtuiko se kuten ennakoitiin, ja miltä toiminta näyttää opiskelijan tilanteen helpottamiseksi. Jatkotoimenpiteitä suunniteltaessa on tarkasteltava, mikä puheeksiotossa herätti toiveikkuutta, mikä jäi huolestuttamaan ja mitä konkreettisesti aiotaan tehdä jatkossa huolen hälvenemiseksi (Eriksson & Arnkil, 2007, pp. 12–17, 20–24).

Metodi ja aineisto

Tutkimuksessa tarkastellaan ammatillisten opettajien kokemuksia varhaisesta puuttumisesta. Varhainen puuttuminen tarkoittaa tilanteeseen puuttumista ja opiskelijan tukemista heti, kun huoli opiskelijasta on herännyt. Opettajat käyttivät huolen puheeksiottamisen menetelmää varhaisen puuttumisen ensimmäisenä askeleena. Tässä tutkimuksessa varhainen puuttuminen toteutui ammatillisen koulutuksen kontekstissa. Oulun ammatillisen opettajakorkeakoulun opetustarjonnassa on ollut vuosina 2009 – 2011 vapaasti valittavana opintona opintojakso Varhainen puuttuminen ammatillisessa koulutuksessa. Opintojakson osaamista-voitteena oli oppia varhaisen puuttumisen keinoin ennaltaehkäisemään nuorten syrjäytymistä opiskelusta ja myöhemmästä työelämästä. Opintojaksolla perehdyttiin varhaiseen puuttumiseen, huolen varhaiseen puheeksiottamiseen ja avoimeen, osallistavaan yhteistyöhön. Opintojen aikana opettajaopiskelijat sovelsivat huolen puheeksiottamisen menetelmää varhaiseen puuttumiseen joko omassa työssään tai muulla elämänalueella.

Opintojaksolle osallistui 53 opettajaopiskelijaa. Tutkimushenkilöinä tässä tutkimuksessa ovat ne opettajaopiskelijat ($n=20$), jotka sovelsivat huolen puheeksiottamista ja siihen liittyvää ennakointilomaketta varhaisen puuttumisen ensimmäisenä askeleena omassa opetustyössään ammatillisessa koulutuksessa. Tutkimushenkilöistä 8 oli naisopettajaa (N) ja 12 miesopettajaa (M). He toimivat tutkimushetkellä opettajana joko ammattiopistossa ($n=13$), aikuiskoulutuskeskuksessa ($n=5$) tai ammattikorkeakoulussa ($n=2$).

Tutkimus on laadullinen tutkimus. Tutkimushenkilöiden kirjoittamat raportit omista kokemuksistaan varhaisesta puuttumisesta ovat tämän tutkimuksen aineistona. Kirjallisia raportteja oli yhteensä 20. Sivumäärät vaihtelivat 2–9 välillä. Sisällönanalyysin avulla materiaali on analysoitu systemaattisesti ja objektiivisesti (Tuomi & Sarajärvi, 2002). Aineiston analysointimenetelmässä oli mukana sekä aineistolähtöistä että teorialähtöistä analyysia. Tutkimuksen etenemiseen vaikutti esiyymmärrys tutkittavasta ilmiöstä ja aihealueen aikaisemmat kokeilut. Tämä ymmärrys oli mukana myös aineiston analyysissä, joten on kuvaavampaa puhua abduktiivisesta tutkimusotteesta kuin puhtaan induktiivisesta tutkimusotteesta (Karila, 1999, p. 123).

Opettajien huolenaiheet

Huoli opiskelijan hyvinvoinnista voi herätä ainoastaan silloin, jos opettaja tuntee opiskelijan. Huoli liittyy toisesta välittämiseen. Usein huoli herää opiskelijan käyttäytymisen muuttuessa. Muutosten huomaminen edellyttää kuitenkin kontaktitietoa, jota voi olla vain opiskelijan kanssa jatkuvasti tekemisissä olevilla ihmisillä. Monet tutkimushenkilöistä kuvasivat seuranneensa ja pohtineensa opiskelijan elämäntilannetta jo jonkin aikaa. Erilaiset merkit opiskelijan toimissa olivat herättäneet huolta opintojen jatkumisesta tai opiskelijan elämäntilanteeseen liittyen. Opiskelijat, jotka olivat herättäneet tutkimushenkilöiden huolen, olivat iältään 15 – 43-vuotiaita. He opiskelijat eri aloilla ammattiopistossa (n=13), aikuiskoulutuskeskuksessa (n=5) tai ammattikorkeakoulussa (n=2).

Poissaoloilla on vahva yhteys koulumenestykseen ja myöhempään syrjäytymiseen, koska runsaat poissaolot koulusta muodostavat nopeasti esteen oppimiselle (Kaltiala-Heino, Ranta, & Fröjd, 2010; Lehtinen, Ståhl, & Saaristo, 2012). Muista kuin vaikeista somaattisista sairauksista tai muusta hyväksytystä syystä johtuvat runsaat poissaolot viittaavat usein myös mielenterveyden häiriöihin (Kaltiala-Heino, Ranta, & Fröjd, 2010). Tutkimushenkilöiden raporteissa opiskelijoiden poissaolot kuvattiin useimmin huolta aiheuttavaksi tekijäksi (n=12). Huoli kuvattiin joko pieneksi tai tuntuvaksi eli ns. harmaalla vyöhykkeellä olevaksi huoleksi (kuvio 1). Poissaoloihin liittyi joidenkin opiskelijoiden kohdalla myös jo opintojen viivästyistä sekä opiskelijan jaksamiseen ja elämänhallintaan liittyviä vaikeuksia. Poissaolojen lisäksi huolenaiheet liittyivät opiskelijan masentuneisuuteen, hiljaiseen olemukseen, elämäntilanteeseen tai päihteiden käyttöön.

”Pelkään, että jos en ota huolta puheeksi, opiskelija vieraantuu koulusta, poissaolot kasvavat entisestään, jonka seurauksena opintosuoritukset viivästyvät ja pahimmillaan koulu jää kesken.” (M 14, ammattiopisto)

”Huomasin hänen muuttuneen aloitusvuoden iloisesta ja osallistuvasta nuorukaisesta kireäksi, väsyneeksi ja vaisuksi opiskelijaksi.” (M 3, ammattiopisto)

Opettajat arvioivat huolensa pääasiassa pieneksi, tuntuvaksi tai näiden välimaastoon jääväksi tunteeksi. Vielä ei ollut tapahtunut mitään peruuttamattontaa, ja omiin voimavaroihin luotettiin tilanteen selvittämiseksi. Varhainen puuttuminen tässä vaiheessa tarjoaa

vielä monia vaihtoehtoja tilanteen ratkaisemiseksi ja opiskelijan tukemiseksi. Neljä tutkimushenkilöä kuvasi kuitenkin huolensa suureksi. Suuren huolen vyöhykkeellä huolta on paljon ja jatkuvasti. Omat keinot ovat loppumassa, ja muutos tilanteeseen on saatava heti. Suurta huolta tunteneet opettajat kokivat, että ellei näin tapahdu, niin opiskelijan elämäntilanne muuttuu sietämättömäksi tai opinnot keskeytyvät.

”Tyttö on villiintynyt täysin. Asenne joitakin opettajia kohtaan ylimielinen. Runsaasti poissaoloja. Valehtelee kotiin poissaolojen syistä. Jäänyt kiinni asuntolassa vahvassa humalatilassa. Ensimmäisellä jaksolla ei hyväksytyjä suorituksia.” (M 19, ammattiopisto)

”Poika voi koko ajan pahoin, niin tästä johtuen pojan poissaolot ja myöhästymiset jatkuvat ja hän jää opinnoissaan jälkeen muista.” (M 17, ammattiopisto)

Osa opettajista oli huolissaan opiskelijoiden poissaoloista, koska kokivat koulun olevan suojaava tekijä opiskelijan elämässä. Nuorella ei ehkä ollut harastuksia, hänen kotiolonsa saattoivat olla epävakaita tai perhepiirissä oli tapahtunut vaikeita asioita lähiaikoina, esimerkiksi avioero tai läheisen kuolema. Jos säännöllinen kontakti kouluun katkeaisi, niin opettajilla oli pelko nuoren syrjäytymisestä. Koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle jääminen voi nuorelle merkitä syrjäytymisvaaraa. Nuorten elämänkulut ovat kuitenkin erilaisia ja sen vuoksi on tärkeää paikantaa niitä tekijöitä, jotka auttavat yksilöitä ulos syrjäytymiskierteestä. Koulutus ja oppiminen voivat olla nuorelle keskeinen mahdollisuus ja käännekohta myönteiseen muutokseen elämässä (Kuronen, 2010).

”Koulunkäyminen voi olla ainoa kontakti ulkomaailmaan ja ainoa tekijä hänen elämässään, mistä hän voi saada itsetuottamusta ja positiivista palautetta.” (N 20, ammattikorkeakoulu)

Huolen puheeksiottaminen varhaisen puuttumisen ensimmäisenä askeleena

Valmistautuminen. Opiskelijan tukemista ja puheeksiottamista suunnitellessaan tutkimushenkilöt käyttivät apuna huolen puheeksiottamisen ennakointilomaketta (Eriksson & Arnkil, 2007, pp. 45–47; THL, 2009b). He tarkensivat itselleen, mikä oli huolen aihe ja kuinka suuri huoli oli. He pohtivat myös, mistä lisävoimavaroja ja apua opiskelijan tukemiseen voisi tarvittaessa saada. Opettajat ottivat huolensa puheeksi tilanteesta riippuen joko opiskelijan kanssa, hänen vanhempien kanssa tai molempien kanssa. Yhdessä tapauksessa mukaan pyydettiin myös opiskelijan tyttöystävä.

Ennen huolen puheeksiottamista tutkimushenkilöt ennakoivat, missä asioissa opiskelija ja/tai vanhemmat mahdollisesti kokevat saavansa tukea opettajalta ja oliko sellaisia asioita, jotka he kokisivat uhkaaviksi. Opettajat pohtivat valmiiksi opiskelijan voimavaroja ja erilaisia keinoja tilanteen korjaamiseksi. He pohtivat erityisesti sitä, mitä itse voisivat tehdä asioiden eteenpäin viemiseksi. Tutkimushenkilöt olivat yhtä mieltä siitä, että opiskelijan vaikeaan tilanteeseen tulee puuttua mahdollisimman varhain. Puheeksiottaminen on kuitenkin haasteellinen tehtävä, eivätkä kaikki opettajat tai muut koulun toimijat koe välttämättä omaavansa siihen riittävästi

taitoja. Tutkimushenkilöistä yli puolet kuvasi tunnelmiaan puheeksioton alla jännittyneeksi, pelokkaaksi tai hermostuneeksi.

”Helppoa tällainen asian puheeksi ottaminen ei ollut. Keskusteluun pyytämisen ja hänen kanssaan tästä asiasta keskustelu oli raskas kokemus.” (M 10, ammattikorkeakoulu)

Puheeksiottamista helpotti kuitenkin hyvä ennakoivaltautuminen. Ennakointilomake koettiin toimivaksi välineeksi valmistautua tilanteeseen. Lomake auttoi jäsentämään tilannetta etukäteen ja valmistautumaan yllättäviinkin tilanteisiin.

”Olin itse aika jännittynyt ennen tapaamista, mutta tunsin osaavani esittää asiani etukäteissuunnittelun avulla.” (N 16, ammattiopisto)

Kohtaaminen. Nuoren kohdalla ammattiopistossa opettajalla on myös kasvatustehtävä. Ammatillisen koulutuksen tavoitteena on tukea opiskelijoiden kehitystä hyväksi ja tasapainoisiksi ihmisiksi ja yhteiskunnan jäseniksi (Laki ammatillisesta koulutuksesta, 1998/630). Kasvatuksessa on haasteellista olla asian tuntija, koska jokainen kasvatustilanne on erityinen. Nuorten kohdalla on aina erikseen pohdittava kasvatuksellisten tekojen laatua ja merkitystä, koska ajatonta ja aina pätevää ratkaisua ei ole olemassa. Jokainen kasvatustilanne haastaa opettajan pohtimaan tekojensa laatua, merkitystä ja sopivuutta, koska opiskelijan parhaita on olemassa monia (Suoranta, 1997, pp. 147–149).

Opiskelijan ja/tai vanhempien kohtaaminen koettiin haasteelliseksi tilanteeksi. Tilanne jännitti, ja siihen valmis-

tauduttiin huolellisesti. Huolen puheeksiottaminen toteutui suunnitellusti 19 opiskelijan kanssa. Ainoastaan yksi opiskelija ei tullut sovitusti paikalle, mutta opiskelijan vanhemman kanssa keskustelu toteutui. Opettajat toteuttivat puheeksioton erilaisissa tilanteissa. He harkitsivat ja ennakoivat opiskelijan ja/tai vanhempien suhtautumista tilanteeseen ja valitsivat ajan ja paikan sen mukaan. Osa sopi tapaamisen koulupäivän jälkeen tai toteutti sen päivän aikana. Yksi opettajista sopi tapaamisen kaikkien oman ryhmänsä opiskelijoiden kanssa, jolloin puheeksiottaminen ei poikennut yleisestä tavasta kohdata opiskelijoita. Osa odotti sopivaa tilannetta koulupäivän aikana ja otti asiansa esille sopivan tilanteen tullen.

”Otin huoleni opiskelijan kanssa puheeksi normaalin käytäväkohtaamisen yhteydessä, jolloin kysyin opiskelijalta kuulumisia. Menimme jatkamaan juttelemista työhuoneeseeni.” (M 11, ammattiopisto)

Huolellinen valmistautuminen lisäsi varmuutta tapaamiseen. Tilanteen ennakointi vahvisti myös tunnetta siitä, että tilanteeseen pitää puuttua, vaikka se tuntuisi vaikealta. Keskustelun kulkua suunniteltiin etukäteen ja omaa viestiä sanoitettiin ja harjoiteltiin. Opettajat ottivat puheeksi oman huolensa, eivät opiskelijan ongelmaa. Ennakointi auttoi keskustelutilanteen toteutumista suunnitellulla tavalla, ja opettajat kuvasivat puheeksiottotilannetta pääasiassa rauhalliseksi ja ilmapiiriä luottamukselliseksi.

”Olo oli ihmeen rauhallinen. Asian ennakointi auttaa todella!” (N 1, aikuis-koulutus)

*”Tärkeää aloittaa positiivisesti ja alle-
viivata sitä, että minä olen huolissani,
ei siis saa syyttää opiskelijaa.” (N 13,
aikuiskoulutuskeskus)*

Opiskelijoiden suhtautuminen ta-
paamiseen ja keskusteluun yllätti monet
opettajat. Lähes kaikki opiskelijat halu-
sivat keskustella opettajan kanssa ja oli-
vat avoimia. Yksi opiskelija ei tullut so-
vitusti paikalle ja yksi opettajista koki,
että opiskelija oli keskustelutilanteessa
hieman vaivautuneen oloinen. Muut
opettajat kokivat keskustelutilanteen
onnistuneeksi ja molempia osapuolia
auttavaksi. Opettajan huoli väheni jo
keskustelutilanteessa, ja opiskelija koki
saaneensa tukea.

*”Alun jännityksen jälkeen olo helpotti
ja olin vapautunut, koska poika oli
alusta lähtien avoin ja sain luotua
luottamuksen ilmapiirin.” (M 3, am-
mattiopisto)*

*”Keskustelun lopuksi opiskelija sanoi
minulle, että ’kiitos kun kuuntelit’.
Hän myös sanoi, että hänen olonsa hel-
pottui keskustelun myötä.” (N 2, am-
mattiopisto)*

Toiveikkaana eteenpäin. Tutkimus-
henkilöt kuvasivat tuntemuksiaan
ennen ja jälkeen huolen puheeksiotta-
mista. Ennen kohtaamista olo oli ollut
suurimmalla osalla jännittynyt, mutta
tapaamisen jälkeen lähes kaikki opetta-
jat kokivat olonsa huojentuneeksi ja
luottavaiseksi. Osa opettajista kuvasi
oloaan odottavaiseksi tai vähän epävar-
maksi. Puheeksiottaminen oli kuitenkin
kaikkien mielestä ollut oikea ratkaisu.
Se oli jo sellaisenaan tukenut opiskelijaa
ja opettajan toive asioiden menemisestä
parempaan suuntaan oli vahvistunut.
Työvälineet koettiin toimiviksi ja hyö-

dylisiksi ammatillisessa koulutuksessa.
Huolen vyöhykkeistö auttoi arvioimaan
omaa huolta ja ennakointilomake val-
mistautumaan keskusteluun.

*”Mielestäni työtapo soveltuu ammatti-
korkeakouluun hyvin. Nuorten ongel-
mat eivät ole ammattikorkeakoulussa
vähäisempiä kuin muissa oppilaitoksis-
sa.” (N 20, ammattikorkeakoulu)*

*”Kun keskustelumme päättyi, minulle
jäi sellainen tunne, että nyt sain jotain
hyvää aikaiseksi ja uskon, että oppi-
laallakin jäi hyvä mieli tästä kesku-
stelusta.” (M 6, ammattiopisto)*

Puheeksiottotilanne koettiin positiiviseksi, ja moni opettaja kuvasi jo itse tilanteen vähentäneen huolta ja vieneen asioita parempaan suuntaan. Opettajien kokemukset tässä tutkimuksessa vahvistavat sitä, että huolen puheeksiottaminen voimaannuttaa sekä opiskelijaa että opettajaa. Keskustelun aikana molemmat voivat kyseenalaistaa omat käsityksensä. Kun vaihtoehtoisia näkökulmia alkaa tulla, niin tulee tietoisiksi omasta ajattelustaan ja voi muuttaa aiempia ennako-oletuksiaan ja käyttäytymistään (Polo, 2011, pp.16–17). Keskustelutilanteissa tehtiin myös yhteisiä sopimuksia, sovittiin jatkotoimenpiteistä ja tarvittaessa uudesta tapaamisesta.

*”Toinen tavoite oli saada jatkotoimen-
piteet heti käyntiin, mikä onnistuikin
mainiosti.” (M 3, ammattiopisto)*

Tässä raportissa tutkimusaineistona olevien raporttien kirjoittamisella ja oppilaitoksissa tapahtuneiden varhaisten puuttumisten väliin jäi aikaa muutamasta päivästä muutamaan viikkoon. Johtopäätöksiä varhaisen puuttumisen pitkäaikaisista vaikutuksista puheeksi-

oton myötä ei voi tehdä, mutta selvä suunta parempaan oli nähtävissä monen opiskelijan kohdalla. Tämä välittyi raporteista opettajien toiveikkoutena. Merkille pantavaa on, että yhdenkään opettajan huoli ei prosessin aikana kasvanut, eikä opiskelijan asiat menneet huonompaan suuntaan.

”Nyt kun huolen puheeksiottamisesta on kulunut lähes kaksi viikkoa, voin todeta, että ainakin tähän saakka se on toiminut.” (N 1, aikuiskoulutuskeskus)

”Keskustelun jälkeisenä päivänä oli huomattavissa selvä muutos aiempaan käyttäytymiseen. Iloisempi, oma-aloitteinen, läsnä.” (M 7, ammattiopisto)

Pohdinta ja yhteenveto

Tässä artikkelissa on kuvattu ammatillisten opettajien huolenaiheita ja kokemuksia huolen puheeksiottamisesta. Tutkimuksessa mukana olleet opettajat kantoivat huolta opiskelijoistaan ja halusivat puuttua huolestuttavaan tilanteeseen. Heillä oli kontaktitietoa opiskelijoista, ja he havaitsivat, kun opiskelijan elämässä ei kaikki sujunut hyvin. Huolen vyöhykkeet auttoivat opettajia jäsentämään omaa huoltaan, ja puheeksiottamisen ennakoitilomake auttoi valmistautumaan ja toteuttamaan opiskelijan kohtaamisen. Nurmen (2009) tutkimuksen mukaan opettajien kannustava ote ja opetuksen henkilökohtaistaminen ammatillisessa koulutuksessa edistivät luottamuksellista ilmapiiriä ja lisäsivät yhteisöllisyyttä. Opiskelijat kokivat, että opettaja oli nähnyt heidät ihmisinä. Opiskelijan kohtaamiseen tulisikin kiinnittää erityistä huomiota, ja kehittää sitä pitkäjänteiseksi toiminnan suunnitte-

luksi ja neuvottelevaksi tavaksi toimia (Kuronen, 2011, p. 83). Varhaiseen puuttumiseen koulun kontekstissa tarvitaan ihmistä, joka tuntee opiskelijan, huomaa muutokset hänen käytöksensä ja haluaa ja uskaltaa ryhtyä tukemaan.

Varhaisen puuttumisen toimeenpano ammatillisessa koulutuksessa toteutuu eri toimijoiden yhteistyönä. Puuttuminen tuo mukanaan myös vastuun tuen tarjoamisesta. Nuorten tukemisessa merkittäviä asioita ovat välittäminen, aikuisena oleminen ja jaksamisen yhä uudelleen ja uudelleen nuoren kanssa. Ilman luottamusta nuorta ei saada pysähtymään ja oivaltamaan, että asiat voisi tehdä toisinkin (Linnakangas & Suikkanen, 2004, pp. 61–62). Tutkimushenkilöiden raporteista välittyi, että opiskelijat täytyy tuntea. Heitä tulee tavata riittävän usein. Kaikilta on hyvä kysyä kuulumisia aina kun siihen joutuu mahdollisuus ja viestittää, että on opiskelijan käytettävissä. Opettajan kannustavan dialogisen toiminnan edut tulevat esille lisääntyvänä toivona, luottamuksena ja välittämisenä (Nurmi, 2009).

”Mielestäni tärkeä tehtävä opettajalle on kannustaa oppilaitaan ja luoda heille tunne, että heistä huolehditaan ja välitetään siitä mitä he tekevät.” (M 6, ammattiopisto)

”...ryhmänohjaaja huolehtii oman ryhmänsä koko opintojen ajan eli kolme vuotta. Sen hyvä puoli on se, että ryhmänohjaaja oppii tuntemaan oppilaat ja ryhmän jäsenet oppivat toivottavasti luottamaan ohjaajaansa. Opintojen alussa ryhmänohjaaja huolehtii omalla tavallaan ryhmäytymisen.” (M 4, ammattiopisto)

Monien oppilaitosten varhaisen puuttumisen prosesseissa määritellään, kenen tehtävä on puuttua ja keskustella opiskelijan kanssa. Aina se ei ole välttämättä se henkilö, jolla huoli on ensisijaisesti herännyt. Opettajat kuitenkin havaitsivat opiskelijaan liittyvät huolet usein varhaisessa vaiheessa, koska he yleensä tuntevat opiskelijansa hyvin (Kuronen, 2011, p. 85). Tutkimushenkilöt pohtivatkin raporteissaan vastuunjako oppilaitoksissa, ja sitä, kenen tulisi ottaa varhaisen puuttumisen ensimmäinen askel. Omat voimavarat ja ajan puute tiedostettiin, mutta huolen herättyä haluttiin myös kantaa vastuu huolen hälvenemisestä ja opiskelijan tukemisesta.

”Onko kuraattori loppujen lopuksi oikea henkilö varhaisen puuttumisen asioissa kodin ja koulun välillä, vai juuri se opettaja, jolla tämä huoli on herännyt. Hänellä on paras tietämys opiskelijan tilanteesta.” (M 10, ammattikorkeakoulu)

”Siirretäänkö huoli ryhmänohjaajalle asian havainneelta liian herkästi. Pitäisikö kunkin opettajan olla ensimmäinen varhainen puuttuja enemmän kuin vain viestin viejänä ryhmänohjaajalle. Voisiko hän soveltaa jo omalla kohdalla työssään huolen puheeksiottamisen työtapaa. Se olisi varhaista puuttumista parhaimmillaan.” (M 4, ammattiopisto)

Opettajien huolet olivat kokonaisvaltaisia. Opiskelijoiden opintojen etene- mistä haluttiin tukea, mutta myös muista elämänalueista ja opiskelijan jaksamisesta oltiin huolissaan. Opettajien ja muun henkilökunnan tehtävänä voidaankin pitää olemista luotettavana ihmisenä, joka toimii opiskelijan tukena ja ongelmiin puuttujana. Koulun toimijoiden tulee olla myös välittävänä link-

kinä opiskelijan muuhun tukeen ja turvaverkkoihin (Kuronen, 2011, p. 85). Tutkimushenkilöt tiedostivat oman vastuunsa ja koulun suojaavan merkityksen syrjäytymisen ehkäisyssä. He tunnistivat putoamisuhan alla olevat opiskelijat, ja halusivat tukea heitä.

”Hänellä ei ole mitään tai ketään, johon turvautua. Olen ainoa aikuinen ihminen, jonka kanssa opiskelijani on tekemisissä päivittäin. Olen ehkä ainoa henkilö, joka voi asiaan puuttua. Jollen minä toimi, kuka sitten?” (N 13, aikuiskoulutuskeskus)

Varhainen puuttuminen ammatillisessa koulutuksessa tarkoittaa, että ongelmat havaitaan ja niihin yritetään löytää ratkaisuja mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. Se tarkoittaa opiskelijan tukemista heti, kun huoli hänestä on herännyt. Kun tukea ja kontrollia tarjotaan esimerkiksi poissaolojen ilmaantumisen alkuvaiheessa, niin vaihtoehtoisia ratkaisuja tilanteeseen on vielä löydettävissä runsaasti. Tähän tutkimukseen osallistuneiden opettajien kuvaamana varhainen puuttuminen on ennakkointia. Se on prosessi, jonka tulee alkaa heti opiskelun alkaessa ja jatkua koko opintojen ajan. Se on myös jokaisen koulun toimijan vastuuta opiskelijasta ja puuttumista vaikeisiin tilanteisiin mahdollisimman varhain. Työvälineinä *huolen vyöhykkeistö* ja *huolen puheeksiottamisen menetelmä* ovat ammatillisessa koulutuksessa toimivia ja tarkoituksenmukaisia (kuviot 2).

VARHAINEN PUUTTUMINEN AMMATILLISESSA KOULUTUKSESSA

MAHDOLLISIMMAN VARHAIN – AINA, KUN VÄHÄINENKIN HUOLI HERÄÄ

- Opintojen alussa panostetaan ryhmäytymiseen
 - hyödynnetään ryhmän tuki ja luodaan turvallinen ilmapiiri
- Opettaja tutustuu opiskelijoihin
 - opiskelijan tukeminen edellyttää kontaktitietoa, jota voi olla vain hänen kanssaan jatkuvasti tekemisissä olevalla henkilöllä
- Puututaan mahdollisimman varhain
 - alkuvaiheessa löytyy vielä monenlaisia ratkaisuja
 - jokaisella koulun toimijalla on velvollisuus puuttua
- Puuttumiseen riittää oma huoli
 - apuna *huolen vyöhykkeistö*
- Otetaan puheeksi oma huoli, ei nuoren ongelmaa
 - apuna *huolen puheeksiottamisen työtap*
 - tavoitteena yhteisen ratkaisun löytäminen
 - tavoitteena sopivien toimintatapojen löytäminen ja kokeileminen
- Ohjataan nuori tarvittaessa muun avun piiriin
 - saattaen vaihdettava, perillepääsy turvataan

Kuvio 2. Varhainen puuttuminen ammatillisessa koulutuksessa.

Lähteet

Arnkil, T. E. (2003). *Early intervention - anticipation dialogues in the grey zone of worry*. Nordiska barnavårdskongressen, Reykjavik, Island. Noudettu 21.3.2012 osoitteesta <http://info.stakes.fi/verkostomenetelmat/FI/index.htm>

Arnkil, T. E., Eriksson, E., & Saikku, P. (1998). Huolen harmaa vyöhyke. *Dialogi*, 7, 8–11.

Bouhlal, S., Heinonen, T., & Sulaoja, T. (2006). *Varpunen. Varhaisen puuttumisen malli*. Helsinki: Kirjastudio.

Eriksson, E., & Arnkil, T. E. (2007). *Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista*. Stakes. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Oppaita No. 60. Helsinki: Stakes.

LAO. (2007). *Erytystä tukea tarvitsevan opiskelijan opetuksen järjestäminen tutkintotavoitteisessa ammatillisessa peruskoulutuksessa*. Lapin ammattiopisto. Luettu 21.3.2012 osoitteesta <http://www.lao.fi/loader.aspx?id=7ffd5c28-d0ac4777-bb69-63d8259ac088>

Happo, I. (2009). *Varhaisen puuttumisen työtapoja kehittämässä. Kokemuksia varhaisen puuttumisen työskentelystä ja huolen puheeksiottamisesta Nurmijärvellä ja Rovaniemellä*. Oulu: Oulun seudun ammattikorkeakoulu, Ammatillinen opettajakorkeakoulu. Noudettu 21.3.2012 osoitteesta http://www.nurmijarvi.fi/filebank/3142-varhaisen_puuttumisen_tyotapoja_kehittamassa_raportti.pdf

Heinämäki, L. (2007). *Varhaista tukea koulun arkeen – työvälineenä kehittämiskeskus*. Sosiaali- ja terveysministeriön tutkimus- ja kehittämiskeskus. Oppaita No. 67. Helsinki: Stakes.

Hiivala, J., Huhtaniska, R., Jokinen, A., Jäntti, P., Kaksonen, J., Ojansivu, T., Pajunen, N., & Vanhanen, K. (2009). *Nuorten oireilu ja varhainen puuttuminen ammatillisessa koulutuksessa*. Oulu: Oulun seudun ammattikorkeakoulu, Ammatillinen opettajakorkeakoulu. Noudettu 21.3.2012 osoitteesta http://www.oamk.fi/amok_old/pro_forma/nuorten_oireilu_ja_varhainen_puuttuminen_ammattillisessa_koulutuksessa.pdf.

Huhtanen, K. (2007). *Kun huoli herää. Varhainen puuttuminen koulussa*. Jyväskylä: PS-kustannus.

- Jämsinen-Haarala, M. (2010). *Etsivän nuorisotyön toimintamalli Laukaan kunnassa*. Opinnäytetyö. Sosiaalialan koulutusohjelma. Mikkeli: Mikkelin ammattikorkeakoulu. Noudettu 23.3.2012 osoitteesta <https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/25328/Etsivan%20nuorisotyon%20toimintamalli%20Laukaan%20kunnassa.pdf;sequence=1>.
- Jääskeläinen, A. (2006). *VARPU – varhaisen puuttumisen menetelmien ja verkostotyön kehittämisen hanke 1.8.2004 – 31.12.2006. Loppuraportti*. Rovaniemi. Noudettu 23.3.2012 http://www.rovaniemi.fi/suomeksi/Palveluhakemisto/Kuntainfo/Projektit_ja_hankeet/Sosiaalipalvelukeskuksen_projektit/Varpu.iw3.
- Kaltiala-Heino, R., Ranta, K., & Fröjd, S. (2010). Nuorten mielenterveys koulumaailmassa. *Duodecim*, 126, 33–39.
- Karila, K. (1999). Aineistolähtöinen tutkimus välineenä varhaiskasvatuksen asiantuntijuuden ymmärtämiseen. Teoksessa I. Ruoppila, E. Hujala, K. Karila, J. Kinos, P. Niiranen, & M. Ojala (toim.), *Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä* (pp. 119–130). Jyväskylä: Atena.
- Kaukoluoto, E. (2010). *Varhainen puuttuminen vs. varhainen tuki*. Yhteiskuntapolitiikka. Keskustelua. Noudettu 21.3.2012 osoitteesta <http://yp.stakes.fi/FI/keskustelu/100110kaukuoluoto.htm>.
- Kuronen, I. (2010). *Peruskoulusta elämäntouluun. Ammatillisesta koulutuksesta syrjäytymisvaarassa olevien nuorten aikuisten tarinoita peruskoulusuhteesta ja elämäntouluun jälkeen*. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos. Tutkimuksia 26. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- Kuronen, I. (2011). ”Mun kompassin neula vain pyörii”. *Keskeyttämiskokemuksia ammatillisesta koulutuksesta*. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos. Tutkimuslauseita 41. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- Laiho, O. (2010). *Varhainen avoin yhteistyö*. Etelä-Pohjanmaan Kaste-seminaari 18.1.2010. Noudettu 23.3.2012 osoitteesta <http://www.seinajoki.fi/sosiaalijaterveys/lastenjanuortenkehittamishanke/.materiaali.html/33180.pdf>.
- Laki ammatillisesta koulutuksesta. (1998/630).
- Lehtinen, N., Ståhl, T., & Saaristo, V. (2012). Poissaolot ja niiden seuranta kouluhyvinvoinnin edistämisen välineenä. *Kasvatus*, 43(1), 56–62.
- Linnakangas, R., & Suikkanen, A. (2004). *Varhainen puuttuminen. Mahdollisuus nuorten syrjäytymisen ehkäisyssä*. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2004:7. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Lommi, A., Luopa, P., Puusniekka, R., Roine, M., Vilkkilä, S., Jokela, J., & Kinnunen, T. (2011). *Kouluterveyskysely 2010. Lapin raportti*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Noudettu 21.3.2012 osoitteesta http://info.stakes.fi/kouluterveys/tulokset/lappi_2010.pdf
- Mattila, K. (2009). Varhaisen puuttumisen malli – Toisen asteen opintojen seuranta ja tukeminen. Teoksessa S. Laitinen-Väänänen, R. Nurminen, O. Pylkkä, & V. Turpeinen (toim.), *Osaamisen markkinoilla. Avauksia ammatillisen opettajan työhön* (pp. 75–83). Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 98. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Nurmi, P. (2009). *Opettaja kouluhyvinvoinnin edustajana. Toisen asteen opettajat dialogisuutensa ja autenttisuutensa sääntelijöinä*. Väitöskirja. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 170. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Polo, S. (2011). Opetustyön tutkiva kehittäminen – esimerkkinä vapaa sivistystyö. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja*, 13(1), 6–21.
- Satka, M. (2009). Varhainen puuttuminen, moraalinen käänne ja sosiaalisen asiantuntijat. *Yhteiskuntapolitiikka*, 74(1), 17–32.
- Seikkula, J., & Arnkil, T. E. (2005). *Dialoginen verkostotyö*. Helsinki: Tammi. Noudettu 26.3.2012 osoitteesta <http://www.thl.fi/thlclient/pdfs/93ae45f6-b7c4-403f-9dff-643b813972bf>.
- Suomen virallinen tilasto (SVT). (2012). *Koulutuksen keskeyttäminen*. Helsinki: Tilastokeskus. Noudettu 25.3.2012 osoitteesta <http://www.stat.fi/til/kkesk/index.html>.
- Suoranta, J. (1997). *Kasvatuksellisesti näkeväksi. Sivistyksellinen kasvatusajattelu tässä ajassa*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- THL. (2009a). *Huolen puheeksiottaminen*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Noudettu

21.3.2012 osoitteesta
<http://info.stakes.fi/verkostomenetelmat/FI/puheeksiottaminen/index.htm>.

THL. (2009b). *Huolen vyöhykkeistö*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Noudettu 21.3.2012 osoitteesta
<http://info.stakes.fi/verkostomenetelmat/FI/vyohykkeisto/index.htm>.

THL. (2009c). *Varhainen puuttuminen (Varpu) - vastuunottoa omasta toiminnasta toisten tukemiseksi*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Noudettu 21.3.2012 osoitteesta
<http://groups.stakes.fi/VERK/FI/Varpu/index.htm>.

THL. (2009d). *VARPU. Tukea ajoissa. Varhaisen puuttumisen vastuuhenkilöverkosto*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Noudettu 21.3.2012 osoitteesta <http://www.varpu.fi/varpu>.

THL. (2011). *Kouluterveyskysely 2011. Ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuoden opiskelijoiden hyvinvointi vuosina 2008/09-2010/11*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Noudettu 21.3.2012 osoitteesta
http://info.stakes.fi/kouluterveys/tulokset/ktkysely_kokomaa_200809_201011_aol.pdf.

Tuomi, J., & Sarajärvi, A. (2002). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

